

An Analytic model for explaining the legal personality of armed non-state groups under International Humanitarian Law: Study of the Shiite and Al-Qaeda affiliated groups in Iraq and Syria

Bahram Eynolahi Masoum

Ph.D Candidate in International Relations, University of Tehran, Tehran, Iran.

bahram.einolahi@ut.ac.ir

Yousef Molaei

Assistant Professor of International Relations, University of Tehran, Tehran, Iran.

ymolaei@ut.ac.ir

Abstract

In the States only conception states have absolute legal personality and this matter is valid during the stability of traditional International Law in which the legal personality of non-state actors is secondary and derivative at best. Nevertheless, by transition in the Westphalian order and appearing or becoming self-conscious the non-state actors, the problem of contradiction of their existence and legal subjectivity was appeared and if not unsolved, it has been defined depend on the legal personality of states. Among them, the matter of legal personality of armed non-state groups, may because their mostly anti-state nature, is more discussable than the other actors. The legal personality of these groups is considerable under International Humanitarian Law, more than the other legal fields. However, there are some written literatures in this field, the strength of the current research is being inter-disciplinary and induct the legal personality of armed groups under IHL, by starting from the International Relations' entrance. The current research focuses on the Shiite and Al-Qaeda affiliated armed groups in Iraq and Syria. In this regards, empirical and interpretative method will imply to explain interpret the legal personality of armed non-state groups. It is expectable that the out-put of this method, in synergy with the inter-disciplinary approach, will be innovation and originality of the achievement on the legal personality of armed non-state groups under IHL.

Keywords: *International Humanitarian Law, Legal Personality, Overall Control Criteria, Non-international Armed Conflict, Non-state Armed Groups*

مدلی تحلیلی برای تبیین شخصیت حقوقی گروه‌های غیردولتی مسلح تحت حقوق بشردوستانه بین‌المللی: مطالعه گروه‌های شیعه و گروه‌های منشعب از القاعده در عراق و سوریه^۱

بهرام عین‌الهی معصوم

نویسنده مسئول، دانشجوی دکتری روابط بین‌الملل، دانشگاه تهران، تهران، ایران
bahram.einolahy@ut.ac.ir

یوسف مولایی

استادیار روابط بین‌الملل، دانشگاه تهران، تهران، ایران ymolaei@ut.ac.ir

چکیده

در نظریه «تنها دولت» دولت‌ها از شخصیت حقوقی مطلق برخوردارند و آن در دوران تثبیت حقوق بین‌الملل سنتی است که در آن شخصیت حقوقی کنشگران غیردولتی در بهترین حالت ثانویه و مشتق از دولت است. در عین حال، با گذار در «نظم وستفالیایی» و پیدایش یا خودآگاهی کنشگران غیردولتی مسئله تناقض موجودیت واقعی این کنشگران با موضوعیت حقوقی آنها پیش آمده و اگر لاینحل باقی نمانده باشد، همچنان در رابطه با شخصیت حقوقی دولت‌ها تعریف می‌شود. در این میان، مسئله شخصیت حقوقی گروه‌های غیردولتی مسلح، شاید به خاطر ماهیت عمدتاً ضد دولت آنها، بیش از دیگر کنشگران محل نزاع است. شخصیت حقوقی این گروه‌ها، بیش از سایر حوزه‌های حقوقی، در حقوق بشردوستانه بین‌المللی مطرح است. اگرچه آثار کمی در این زمینه نوشته شده، نقطه قوت پژوهش حاضر آن است که بین‌رشته‌ای بوده و از مدخل تبیین سیاست بین‌الملل، شخصیت حقوقی گروه‌های غیردولتی مسلح تحت حقوق بشردوستانه بین‌المللی را استنتاج می‌کند. تمرکز این پژوهش بر «گروه‌های مسلح شیعی» در مقابل گروه‌های منشعب از «القاعده» در عراق و سوریه است. بدین منظور، روش ترکیبی تجربی و تفسیری، برای تبیین و تفسیر شخصیت حقوقی گروه‌های غیردولتی مسلح به کار بسته

۱. این یک مقاله دسترسی آزاد تحت مجوز CC BY-NC-ND (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>) است.

مدلی تحلیلی برای تبیین شخصیت حقوقی گروه‌های غیردولتی مسلح تحت ۲۴.۷

می‌شود. خروجی این روشمندی، در هم‌افزایی با رویکرد بین‌رشته‌ای آن، تهور و اصالت خروجی پژوهش در باب شخصیت گروه‌های غیردولتی مسلح تحت حقوق بشردوستانه بین‌المللی است.

واژه‌های کلیدی: حقوق بشردوستانه بین‌المللی، شخصیت حقوقی، معیار کنترل

سراسری، منازعه مسلحانه غیربین‌المللی، گروه‌های غیردولتی مسلح

تاریخ دریافت: ۹۹/۰۲/۰۹ تاریخ بازبینی: ۹۹/۰۵/۲۰ تاریخ پذیرش: ۹۹/۰۵/۲۹

فصلنامه روابط خارجی، سال ۱۲، شماره ۲، تابستان ۱۳۹۹، صص ۲۴۵-۲۸۴

مقدمه

منازعه پدیده‌ای واقعی در حیات بشری است، امری که آرمان‌گرایان در صدد محو آن بوده و در پی ناکامی آنها، واقع‌گرایان به مدیریت آن اندیشیده‌اند. رویکرد «حقوق بشردوستانه بین‌المللی»^۱ نیز به واقع‌گرایی نزدیک‌تر است؛ زیرا ضمن پذیرش واقعیت جنگ در صدد انسانی‌تر کردن آن است. حقوق بشردوستانه بین‌المللی قابل‌کاربست‌ترین حقوق بر «گروه‌های غیردولتی مسلح»^۲ است؛ زیرا ماهیت این گروه‌ها با منازعه پیوند داشته و حقوق بشردوستانه نیز در دوران منازعه حکم‌فرما است، اما دلالت حقوق بشردوستانه بر شخصیت حقوقی گروه‌های مسلح مسئله دیگری است؛ چراکه این امر بسته به تفسیر پژوهشگرانی داشته که لزوماً نیات موجود در متن را نمایان نیست.

مسئله شخصیت حقوقی کنشگران غیردولتی بیشتر امری است نظری تا حقوقی، بدین معنا که در نتیجه تحول نظم بین‌المللی و به تبع این مسئله‌بودگی، توسعه نظری و رویه‌ای، محل بحث حقوق بین‌المللی واقع گشته است. بر اساس «تصور تنها دولت‌ها»^۳، شخصیت حقوقی بین‌المللی محدود به دولت‌ها بوده و شخصیت دیگر کنشگران در بهترین حالت اشتقاقی از شخصیت حقوقی دولت است (Portman, 2010: 42- 48). دولت _ محوری حقوق بین‌الملل مجال چندانی برای پویایی حقوقی شخصیت کنشگران غیردولتی باقی نگذاشته و به تبع آن ادبیات مربوط به شخصیت حقوقی گروه‌های مسلح تحت حقوق بشردوستانه

1. International Humanitarian Law

2. Armed Non-state Groups

3. The states-only conception

بین‌المللی نیز دچار فقر اصالت و نوآوری نسبت به آثار متقدم خود هستند. دلیل این امر شاید این باشد که اصولاً بر خلاف حقوق بشردوستانه که حوزه‌ای حقوقی است، مسئله شخصیت حقوقی امری است نظری و از این لحاظ تلفیق این دو حوزه امری است دشوار؛ اگرچه با کاربری قدرت خلاقه غیرممکن نخواهد بود. با ملاحظه این مسئله، نقطه اصالت پژوهش جاری رویکرد بینارشته‌ای آن است، امری که خروجی نوآورانه آن را تضمین می‌کند. از این رو، هدف پژوهش حاضر ارائه مدلی تحلیلی برای شخصیت حقوقی گروه‌های غیردولتی مسلح تحت حقوق بشردوستانه بین‌المللی از مدخل روابط بین‌الملل است. بر این اساس، این سؤال پیش می‌آید که «شخصیت حقوقی گروه‌های غیردولتی مسلح در عراق و سوریه چگونه است؟» در پاسخ به این سؤال، پژوهش‌هایی به شرح زیر انجام شده است:

«وِشفورت» معتقد است که گروه‌های غیردولتی مسلح از یک «شبه شخصیت حقوقی»^۱ که شخصیتی محدود و ناقص است، برخوردارند (Waschfort, 2011: 226-236). «لِیز» به تأثیر مبارزه با تروریسم بر تحول شخصیت حقوقی بین‌المللی می‌پردازد و معتقد است که قائل شدن مسئولیت حقوقی بین‌المللی برای این گروه‌ها می‌تواند به کاهش تنش بین‌المللی کمک کند (Lapas, 2006: 1709-1739). «بیلکوا» معتقد است که در حقوق بین‌الملل دولت‌محور، شخصیت حقوقی گروه‌های غیردولتی مسلح، اشتقاقی^۲، غیرکامل^۳ و کارکردی^۴ است (Bílková, 2009). «وُستر» معتقد است که این گروه‌ها تحت حقوق بشردوستانه بین‌المللی از شخصیت حقوقی کارکردی و نسبی برخوردارند (Worster, 2016: 207-215, 229). (240).

مزیت پژوهش جاری نسبت به پژوهش‌های بررسی‌شده، مطالعه بینارشته‌ای شخصیت حقوقی گروه‌های غیردولتی مسلح از مدخل روابط بین‌الملل است. این

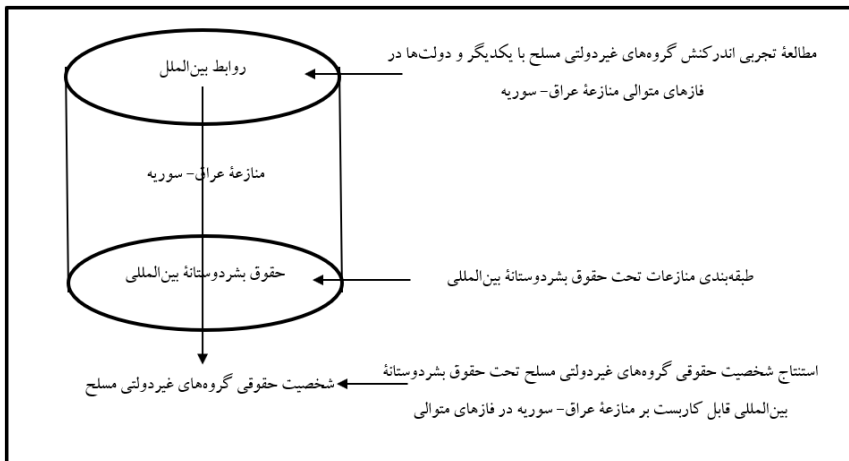
1. Pseudo Legal Personality

2. Derivative

3. Incomplete

4. Functional

روش، اقتضاء توصیف میدان عملیات منازعه را دارد و از آنرو ضروری است که تنها با مشاهده و توصیف آنچه به واقع در میدان عملیات به‌عنوان یک پدیده مستحدثه می‌گذرد و تبیین فرایندها و اندرکنش‌های درونی آن می‌توان یک گام بر واقع فراتر ایستاده و دست به تفسیر حقوق قابل کار بست بر آن زد. شخصیت حقوقی گروه‌های مسلح از حقوق بشردوستانه بین‌المللی قابل استنتاج است، اما تعریف مستقیمی از آن ارائه نداده است؛ بلکه تنها می‌تواند با ملاحظه ماهیت منازعه تحت حقوق بشردوستانه بین‌المللی، قابل تفسیر از آن باشد، امری که اهمیت مطالعه زمینه منازعه را نشان می‌دهد.



شکل ۱. مطالعه بینارشته‌ای شخصیت حقوقی بین‌المللی گروه‌های غیردولتی مسلح

منازعه جاری در غرب آسیا در کشورهایی چند در جریان است، اما به واسطه رقابت ژئوپلیتیکی قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای، در کلیت خود به هم مرتبط بوده و از این‌رو مطالعه منازعه عراق و سوریه در یک قاب تصویر جامع‌تری از گروه‌های غیردولتی مسلح درگیر و اندرکنش آنها ارائه می‌دهد. بر این اساس، آنچه در منازعه عراق _ سوریه شاهدیم، در قالب منازعه گروه‌های شیعه و گروه‌های منشعب از القاعده قابل جبهه‌بندی است، نوعی از دسته‌بندی که در عین صرفه‌جویانه بودن، امکان تبیین را فراهم می‌کند. از طرف دیگر، ملاحظه اندرکنش

این گروه‌ها و زاویه آن با این دسته‌بندی از ساده‌انگاری موضوع پیشگیری کرده و در عین تبیین از بالای حصار موضوع، تبیین روابط درونی آن را نیز در پی دارد.

۱. زمینه تجربی و ماهیت منازعه عراق و سوریه

ماهیت منازعه جاری در سرزمین‌های عراق و سوریه اقتضاء بررسی واحد از آن دارد. بر این اساس، می‌توان عراق و سوریه را از منظری میدان عملیات واحدی در نظر گرفت، به گونه‌ای که بررسی یکی بدون دیگری نتیجه جامعی به‌دست نخواهد داد. جرقه این منازعه که از حمله آمریکا به عراق زده شده تا به امروز در عراق و سوریه ادامه دارد.

۱-۱. درگیری گروه‌های غیردولتی مسلح در دور اول منازعه عراق

درگیری گروه‌های غیردولتی مسلح در عراق که به لحاظ سیاسی در دو بلوک گروه‌های شیعی و گروه‌های منشعب از القاعده آرایش داشته‌اند، حسب نوع و گستره منازعه، در پنج فاز به شرح زیر قابل بررسی است:

۱-۱-۱. فاز اول منازعه عراق: حمله ایالات متحده

تا پیش از حمله ایالات متحده به عراق در سال ۲۰۰۳، عراق به‌عنوان یکی از ضلع‌های موازنه قدرت در غرب آسیا عمل می‌کرد، اما در این فاز به میدان عملیات منازعات منطقه‌ای تبدیل شد (ایروانی، ۱۳۸۸: ۱۶۵ و یوسفی راد و درویشی، ۱۳۹۸: ۷۱-۷۲). به‌علاوه، در این فاز روند ظهور و سازماندهی گروه‌های غیردولتی مسلح در عراق آغاز شد که مهم‌ترین آن تشکیل «القاعده در عراق»^۱ توسط «زرقاوی» در اکتبر ۲۰۰۴ به منظور مبارزه با شیعیان از یک‌طرف، و در مقابل شکل‌گیری و سازماندهی گروه‌های مسلح شیعه، از جمله «جیش‌المهدی» در تابستان ۲۰۰۳ و «سپاه بدر» که در سال ۱۹۸۳ در ایران تشکیل شده بود، در مبارزه با نیروهای آمریکایی و گروه‌های جهادی است (Gold, 2017: 4 & 9).

1. Al-Qaeda in Iraq (AQI)

۱-۱-۲. فاز دوم منازعه عراق: جنگ نامتقارن گروه‌های غیردولتی مسلح

با دستیابی شیعیان به اکثریت کرسی‌های پارلمانی در انتخابات ۲۰۰۵، اجتماع اهل سنت به القاعده در عراق روی آوردند. متعاقب آن، گروه القاعده در عراق با انفجار حرم عسگری در سامرا در فوریه ۲۰۰۶، جرقه منازعه داخلی در عراق را زده که دامنه آن در سال ۲۰۰۷، در نبرد بغداد گسترش یافته و گروه‌های جهادی در حال باختن به گروه‌های شیعه بودند (Reuters, 2011). جبهه‌بندی این نبرد حول محور مبارزه گروه‌های شیعه در مقابل القاعده شکل گرفت و در آن دولت عراق به پشتیبانی ایران به مبارزه با القاعده تحت حمایت کشورهای عربی منطقه به خصوص عربستان سعودی می‌پرداخت. همچنین، نیروهای ایالات متحده که در برهه‌ای اجتماع اهل سنت را از حمایت خود محروم ساخته بودند (Pollack, 2013: 7 & 9)، بر اساس استراتژی جدید خود در ۱۰ ژوئن ۲۰۰۷ به تسلیح گروه‌های سنی مذهب پرداختند (Burns & Rubin, 2007).

از طرف دیگر، درگیری سپاه بدر و نیروهای دولتی به پشتیبانی ایالات متحده با «جیش‌المهدی» در کربلا در ۲۹ آگوست ۲۰۰۷ رخ داد (Farrell, 2007). در این فاز جیش‌المهدی و سپاه بدر به خودسازماندهی در عراق پرداختند و در مبارزه با القاعده از جانب ایران پشتیبانی می‌شدند. گروه برجسته دیگر «عصائب اهل حق» است که در مبارزه با تروریسم القاعده با حمایت ایران سازماندهی شد (Nada, 2018). در طرف مقابل، گروه القاعده در عراق از دل یک گروه تروریستی فراملی تشکیل شد که در سال ۱۹۹۱ تحت هسته اصلی القاعده در افغانستان بوده و در اواخر سال ۲۰۰۱ به عراق منتقل شد و از سال ۲۰۰۱ تا ۲۰۰۷، با تأمین مالی و تسلیحاتی عربستان سعودی، عراق را به منازعه کشاند (Kirdar, 2011: 1; The Guardian a, 2010; Gold, 2017: 3).

۱-۱-۳. فاز سوم منازعه عراق: گذار خشونت‌آمیز

با ایجاد ثبات نسبی در عراق، این کشور با ایالات متحده «موافقت‌نامه وضعیت نیروهای ایالات متحده _ عراق» را در ۱۷ نوامبر ۲۰۰۸ امضاء کردند که در آن

تأکید شده بود «تمامی نیروهای ایالات متحده می‌بایست در زمانی که دیرتر از ۱۱ دسامبر ۲۰۱۱ نباشد از سرزمین عراق عقب‌نشینی کنند» (Agreement between the US and the Republic of Iraq, 2008, Art. 24 (1)). در دسامبر ۲۰۱۱ «المالکی» به‌طور پیش‌دستانه به سرکوب و دستگیری رهبران کودتای اهل سنت تا ۱۸ ماه بعد پرداخت. در طرف دیگر، در این فاز القاعده در عراق در حال آماده کردن خود برای گسترش منازعه از سوریه به عراق بوده و در این زمینه، از پشتیبانی رژیم‌های عرب خلیج فارس نیز برخوردار بودند. در مقابل، شیعیان نیز خود را در برابر خیزش و تسلیح جهان اهل سنت برای نابودی شیعیان در سوریه، بحرین و عراق می‌دیدند (Pollack, 2013: 16, 18).

در این شرایط القاعده در عراق حملات پراکنده خود را به شهروندان در شهرهای مقدس، از ۵ ژانویه ۲۰۱۲ آغاز کرد. در ۲۱ ژوئیه ۲۰۱۲، «ابوبکر البغدادی» آغاز کمپین «شکستن دیوارها»^۱ برای هدف‌گیری نقاط فشار «پروژه صفوی»^۲ را اعلام کرد که حاکی از قصد او برای حکمرانی بر عراق و سوریه بود (Lewis, 2013: 9).

۲-۱. درگیری گروه‌های غیردولتی مسلح در منازعه سوریه

«پولاک» معتقد است که «برای بسیاری، در جهان عرب جنگ داخلی سوریه و جنگ داخلی عراق دو جبهه در منازعه‌ای واحد هستند» برای تسلط بر «هارتلند اسلامی»^۳. بر این اساس، بررسی جنگ داخلی عراق و سوریه در یک قاب تصویری جامع از آن ارائه می‌دهد. در عمل نیز در این منازعه رژیم‌های عرب منطقه از قبایل سنی غرب عراق که در مرزهای سعودی _ عراقی و سوری-عراقی در رفت و برگشت بودند، استفاده کردند (Pollack, 2013: 17).

1. Breaking the Walls

2. Safavid Project

3. Islamic Heartland

۱-۲-۱. فاز اول منازعه سوریه: شورش ضد دولتی

شورش ضد دولتی در مارس ۲۰۱۱ کلید خورد و می‌توان آن را مدخل ورود به جنگ داخلی سوریه دانست و اگرچه ادعا شده است که حزب‌الله از ابتدا درمقابله با شورشیان مشارکت داشته (Fulton, Holliday & Wyer, 2013: 21 & 23)، نامیدن آن به‌عنوان منازعه سؤال‌برانگیز است. در واقع، می‌توان این دوره کوتاه را دوران گذار به یک جنگ تمام عیار در سوریه دانست.

۲-۲-۱. فاز دوم منازعه سوریه: آغاز منازعه

با تسلیح و سازماندهی گروه‌های ضددولتی، سوریه وارد فاز جنگ شد که از جمله می‌توان به تشکیل «ارتش آزاد سوریه» در ۲۹ ژوئن ۲۰۱۱ و سازماندهی گروه‌های منشعب از القاعده با هدف براندازی دولت اشاره کرد. در این زمینه، در میانه سال ۲۰۱۱، «ابوبکر البغدادی» رهبران «دولت اسلامی عراق»^۱ را گسیل داشت تا «جبهه النصره» را به‌عنوان انشعابی از القاعده در سوریه تأسیس کنند (Gold, 2017: 16)، امری که در نوامبر ۲۰۱۱ تحت رهبردی «ابومحمد الجولانی» تحقق یافت. در آوریل ۲۰۱۳، ابوبکر البغدادی با ترکیب جبهه النصره و دولت اسلامی عراق، «دولت اسلامی عراق و شام»^۲ را تشکیل داد (CRS, 2020: 3 & CRS, 2019: 2). در واکنش، رهبر النصره آن را رد کرد و به «ایمن الظواهری» تعهد نگه داشت (Gold, 2017: 17). از ژوئن ۲۰۱۳، این دو گروه به‌طور تاکتیکی در سوریه همکاری کرده‌اند (Lewis, 2013: 9). در ژوئن ۲۰۱۴، دولت اسلامی عراق و شام «دولت اسلامی»^۳ را در عراق و سوریه اعلام داشت (CRS, 2019: 2).

در مقابله با پیشروی گروه‌های منشعب از القاعده، در محور مقاومت گروه‌های شیعی موسوم به «مدافعین حرم» تشکیل و سازماندهی شدند. در زمینه مبارزه با تروریسم^۴ در سوریه، ایران و سوریه بر سر تشکیل گروه‌های شیعی

1. Islamic State of Iraq (ISI)

2. Islamic State of Iraq and Levant (ISIL)

3. Islamic State

4. Counter-terrorism

توافقاتی داشته‌اند که از جمله می‌توان به سند مورد توافق بین تهران و دمشق در می ۲۰۱۷ اشاره کرد (Kajjo & Jedinia, 2019). بر خلاف گروه‌های شیعی عراقی که غالباً ملی بودند، در سوریه به دلیل در اقلیت بودن شیعیان، گروه‌های شیعی فراملی هستند. برجسته‌ترین و سازمان‌یافته‌ترین این گروه‌ها «حزب‌الله لبنان» است که در آغاز آوریل ۲۰۱۳ با فرماندهی حمله زمینی در «القصیر» و پیروزی در آن علناً در جنگ سوریه درگیر شد (Sullivan, 2014: 4 & 11).

حزب‌الله به‌عنوان بازوی عملیاتی غیرایرانی مستشاران ایرانی سپاه قدس در جهان عرب عمل کرده و نیروهایش آموزش‌دیده‌تر، سازمان‌یافته‌تر و مجرب‌تر از متحدان سوری و عراقی خود هستند. بر این اساس، حزب‌الله نقش برجسته‌ای در سازماندهی و آموزش «نیروهای دفاع ملی»^۱ و نیروهای نظامی و شبه‌نظامی سوری و نیز رهبری شبه‌نظامیان شیعی در سوریه داشته است. علاوه بر این، حزب‌الله، در مبارزه با گروه‌های تروریستی عملیات‌های تهاجمی بسیاری انجام داده است. در نهایت، این گروه، با تکیه بر مزیت‌های نسبی خود از جمله زبان عربی، آموزش نیروهای سوری توسط مستشاران ایرانی را تسهیل کرده است (Sullivan, 2014: 4-5 & Fulton, Holliday & Wyr, 2013: 21).

حزب‌الله در قدم نخست، در آغاز سال ۲۰۱۳ سازماندهی و آموزش «نیروهای دفاع ملی»، متشکل از ۵۰ هزار نیروی داوطلب که اکثراً علوی و شیعی بودند را توسط مستشاران ایرانی تسهیل کرد. فراتر از سوریه، مبارزان شیعی از لبنان، عراق، افغانستان و پاکستان تحت چتر مدافعین حرم سازماندهی شده‌اند که برجسته‌ترین آنها «بریگاد ابوالفضل العباس» است که اکثراً از شبه‌نظامیان شیعی عراق در پاییز ۲۰۱۲ تشکیل شد و برای نخستین بار حضور شیعیان عراق در سوریه را به نمایش گذاشت (Karouny, 2013 & Fulton, Holliday & Wyr, 2013: 19-20, 24).

گروه‌های شبه‌نظامی عراقی در طول جنگ عراق تشکیل شده و سپاه قدس از حزب‌الله جهت تسهیل سازماندهی و آموزش آنها بهره گرفت. برجسته‌ترین این

1. National Defense Forces (NDF)

گروه‌ها در سوریه «کتاب حزب‌الله» و عصاب اهل حق هستند که هر دو در آوریل ۲۰۱۳ درگیری خود در منازعه سوریه را تأیید کردند. همچنین، در ۱۳ ژوئیه ۲۰۱۳، شاخه نظامی سازمان بدر حضورش را در سوریه تحت عنوان «قوای شهید صدر» اعلام کرد. این گروه‌های مسلح شیعی قوایشان را در مقابله با گروه‌های منشعب از القاعده به میان آوردند (Smyth, 2013 & Fulton, Holliday & Wyer, 2013: 23- 24, 26).

مبارزان شیعی هزاره‌ای در سال ۲۰۱۲ در قالب بریگاد ابوالفضل العباس می‌جنگیدند، اما بعداً در سال ۲۰۱۳ در گروهی جداگانه تحت عنوان «لواء فاطمیان» یا «حزب‌الله افغانستان» سازماندهی شدند. اعضای این گروه تجربه جنگ ایران و عراق و مبارزه با طالبان در جنگ داخلی افغانستان را داشتند. شیعیان پاکستانی مبارزه خود را در قالب فاطمیان آغاز کردند و بعداً در آغاز سال ۲۰۱۵ در گروه «لواء زینبیون» سازمان یافتند (Iraqeye, 2016 & Scheneider, 2018: 1-5).

در میان گروه‌های جهادی، در سطح مدنی مطابق تخمین «مرکز بین‌المللی مطالعه افراطی‌گری» مبارزان سعودی در عراق و سوریه در سال ۲۰۱۵ بین ۱۵۰۰ تا ۲۵۰۰ تن بودند که رتبه دوم را در جهان بعد از تونس به خود اختصاص می‌داد (Neumann, 2015). «پورتر» در مقاله خود با جزئیات شرح می‌دهد که چگونه ایالات متحده به واسطه «سازمان سیا» و متحدان منطقه‌ای خود، شامل عربستان سعودی، ترکیه، امارات، اردن و قطر گروه‌های منشعب از القاعده را در سوریه تأمین و تسلیح کرده است که خود شکل‌گیری شاخه سوریه‌ای القاعده، یعنی «جبهه النصره» را در پی داشت (Porter, 2017).

در بدو شورش ضد دولتی در سوریه، «باراک اوباما» در اوت ۲۰۱۱، از «بشار اسد» خواست تا از حکومت کناره بگیرد و متعاقباً، در سپتامبر ۲۰۱۱ با کمک تدارکاتی به مخالفان سوری موافقت کرد. اوباما در آغاز ۲۰۱۲ سازمان سیا را مأمور انتقال تسلیحات از انبارهای مهمات بازمانده از «قذافی» در «بن غازی» به سوریه کرد. به همین منظور، در سال ۲۰۱۲، موافقت‌نامه‌ای سری بین اوباما و «اردوغان» به امضاء رسید که به موجب آن «تأمین [مالی و تسلیحاتی] از ترکیه و

همچنین عربستان سعودی و قطر رسید؛ سازمان سیا، با پشتیبانی ام آی ۶^۱، مسئول انتقال تسلیحات از انبارهای قذافی به درون سوریه بود». در این عملیات که ژنرال «دیوید پترائوس»^۲، مدیر سیا، آن را به پیش می‌برد، سربازان بازنشسته آمریکایی جهت انتقال تسلیحات به استخدام درآمدند (Porter, 2017; Hersh, 2014; CRS, 2019: 1).

در گزارش اکتبر ۲۰۱۲ «دپارتمان دفاع» ایالات متحده تصریح شده است که «تسلیحات از انبارهای نظامی لیبی از طریق فرودگاه بن غازی لیبی به فرودگاه بنیاس و فرودگاه برج اسلام در سوریه منتقل شده بود» (Department of Defense, 2012: 2-3). با کشته شدن سفیر سابق ایالات متحده در لیبی در سپتامبر ۲۰۱۲، به تلافی غارت تسلیحات لیبی، عربستان سعودی به خرید تسلیحات دست دوم و نو از کرواسی و سپس ۱۵ هزار «موشک ضد تانک تی. ا. دبلیو»^۳ از ایالات متحده پرداخت. در این زمینه، افسران اطلاعاتی آمریکا حکومت‌های عرب را در خرید تسلیحات از کرواسی و وارد کردن آنها از طریق ترکیه به سوریه کمک کرده‌اند (Chivers & Schmitt, 2013 & Defense Security Cooperation Agency, 2013).

از آنجا که ترکیه، سعودی‌ها و قطری‌ها خواهان تسلیح گروه‌هایی بودند که بهتر بتوانند دولت سوریه را هدف قرار دهند، النصره و متحدانش به دریافت‌کنندگان اصلی تسلیحات تبدیل شدند و بدین‌منظور، ترکیه و اعراب بعداً با النصره برای ایجاد «ارتش فتح»^۴، متشکل از گروه‌های منشعب از القاعده و متحدان نزدیکش، در ۲۴ مارس ۲۰۱۵ همکاری کردند (Hersh, 2014). همچنین، ترکیه و قطر عمداً القاعده و نزدیک‌ترین متحدانش، «احرار الشام»، را به‌عنوان دریافت‌کنندگان سیستم‌های تسلیحاتی انتخاب کردند (The Telegraph & Enders, 2013). شواهد بسیاری از افسران دفاعی و اطلاعاتی آمریکا، روسیه، انگلیس و

1. MI6

2. David H. Petraeus

3. TOW Anti-tank Missile

4. Army of Conquest

کارمندان ملل متحد و نیز آزمایشگاه‌هایی در انگلیس وجود دارد که نشان می‌دهد حمله شیمیایی گاز سرین در اوت ۲۰۱۳، به وسیله مخالفان دولت سوریه انجام شده است. در این میان، تمایلاتی از جانب کابینه اردوغان وجود داشت تا اوپاما را به حمله به سوریه در واکنش به نقض خطوط قرمز، برانگیزد. همچنین شواهدی مؤید قصد ترکیه و عربستان برای تسهیل دستیابی النصره به گاز سرین و تولید آن در گستره‌ای وسیع در سوریه است (Hersh, 2014).

۱-۲-۳. فاز سوم منازعه سوریه: مداخله مستقیم دولت‌های خارجی در منازعه سوریه

ایالات متحده به صورت غیرمستقیم از سال ۲۰۱۲، با مأموریت سازمان سیا و آژانس‌های آمریکایی برای تسلیح گروه‌های ضد دولتی و به واسطه متحدین منطقه‌ای خود، در سوریه مداخله کرده است، اما درگیری مستقیم آن در ۲۳ سپتامبر ۲۰۱۴ با حمله به درون سوریه آغاز شد. در این حملات ایالات متحده و پنج متحد عرب آن؛ یعنی عربستان سعودی، قطر، بحرین، امارات متحده عربی و اردن به بهانه هدف‌گیری مواضع داعش شرکت داشتند. این مداخله بعداً با آرایش نیروهای آمریکایی در سوریه در اکتبر ۲۰۱۵ و سپس ورود مستقیم ترکیه به جنگ در ۲۴ آگوست ۲۰۱۶ قطعی شد. پیش از این شاهد ورود مستقیم روسیه به جنگ، با دعوت رسمی دولت سوریه، در ۳۰ سپتامبر ۲۰۱۵ با بمباران مواضع گروه‌های جهادی بودیم (Hosenbal, 2012 & CRS, 2020: 3).

۱-۳-۳. درگیری گروه‌های غیردولتی مسلح در دور جدید منازعه عراق

۱-۳-۱. فاز چهارم منازعه عراق: سرایت منازعه از سوریه به عراق

ابوبکر البغدادی در ژوئن ۲۰۱۴، خلافت دولت اسلامی عراق و شام را اعلام داشت و بخش‌های وسیعی از عراق را اشغال کرد. این امر نتیجه ورود حجم عظیمی از تسلیحات و ۲۰ هزار مبارز خارجی از مرز ترکیه و به‌طور مقدم دلارهای نفتی عربستان سعودی بود (Porter, 2017; CBS News, 2015; Muir, 2017). پیش‌تر «نخست وزیر مالکی»، عربستان و قطر را در این زمینه متهم کرده بود: «من آنها را

به راهبری یک جنگ آشکار علیه دولت عراق محکوم می‌کنم. من آنها را به میزبانی رهبران القاعده و تکفیری‌ها محکوم می‌کنم» (Reuters, 2014). در این زمینه، در سال ۲۰۰۹، وب سایت "ویکی لیکس" از کابل‌های دیپلماتیک دولت ایالات متحده سندی افشاء کرد که در آن عربستان سعودی، کویت و امارات متحده عربی به تأمین مالی «تروریسم»، شامل گروه‌های منشعب از القاعده در منطقه متهم شده بودند (WikiLeaks, 2009).

«هیلاری کلینتون» در مراسم تحلیف خود پیش از کنگره سال ۲۰۰۹، اظهار داشت: «... کسانی را که امروز با آنها در حال جنگیدیم [(گروه‌های منشعب از القاعده)], آنها را بیست سال پیش ایجاد کردیم ... تا بتوانیم اتحاد شوروی را شکست دهیم ...» (Clinton, 2009). در همین زمینه، بعداً در آگوست ۲۰۱۶، دونالد ترامپ در سخنرانی انتخاباتی خود اظهار داشت: «رئیس جمهور اوباما مؤسس داعش ... [و] همکار او هیلاری کلینتون چروکیده است» (The Guardian, 2016). شواهدی مبنی بر تأمین تدارکاتی و تسلیحاتی داعش به وسیله آمریکا و متحدین منطقه‌ای آن وجود دارد. الجزیره در مقاله‌ای در ۱۴ اکتبر ۲۰۱۷، مدعی شد که «تسلیمات تأمین شده به وسیله ایالات متحده و عربستان سعودی برای مبارزان مخالف، اغلب به چنگ داعش می‌افتد» (Aljazeera, 2017). در مورد قطر، «عبدالرحمن النوایمی»^۱، مرد ثروتمند قطری، «برای سال‌ها به‌عنوان ناظر بین نهادهای قطری و رهبران داعش کار کرد [و] ... انتقالات مالی به ارزش دو میلیون دلار برای هر ماه که به‌طور موفقیت‌آمیز به داعش رسید را نظارت کرد» (Äijälä, 2016: 28).

کلینتون در ایمیلی به «جان پودستا»^۲ رئیس کمپین انتخاباتی خود چنین اظهار می‌کند: «ما نیاز داریم تا به عربستان سعودی و قطر که در حال فراهم آوردن پشتیبانی مالی و تدارکاتی برای داعش و دیگر گروه‌های سنی رادیکال در منطقه هستند فشار وارد کنیم» (WikiLeaks, 2014). در اکتبر ۲۰۱۴، در جریان یک

1. Abd al Rahman al Nuaymi

2. John Podesta

نشست پرسش و پاسخ در مدرسه حکومت کندی دانشگاه هاروارد، «جو بایدن»، به‌عنوان سخنگوی دولت، اظهار داشت: «داعش که القاعده در عراق بود، زمانی که از عراق بیرون انداخته شده بودند، فضا و سرزمینی در سوریه [شرقی] پیدا کردند و با النصره که ما پیش‌تر آن را یک گروه تروریستی اعلام کردیم همکاری کرد. و ما نتوانستیم همکارانمان [(ترکیه و دولت‌های عرب خلیج فارس)] را متقاعد کنیم که تأمین آنها را متوقف کنند» (Taylor, 2014).

ایالات متحده و متحدانش همواره مدعی مبارزه علیه داعش در قالب «ائتلاف جهانی علیه داعش»^۱ بوده‌اند، اما در واقع ایران و متحدان شیعی آن نقش اصلی را در مبارزه علیه داعش و دیگر گروه‌های تکفیری داشته است. بعداً در ۱۸ فوریه ۲۰۱۸، «فؤاد معصوم»، رئیس‌جمهور پیشین عراق، اظهار داشت: «ما هرگز کمک نظامی و بشردوستانه ارزنده ایران به عراق در مبارزه با گروه تروریستی داعش را فراموش نمی‌کنیم» (The Baghdad Post, 2018 & Pars Today, 2018). در این زمینه، سید حسن نصرالله در مصاحبه‌ای تلویزیونی اظهار می‌دارد که سردار قاسم سلیمانی در ژوئن ۲۰۱۴، به بیروت سفر کرده و از وی تقاضای گسیل صد فرمانده به عراق برای سازماندهی و آموزش گروه‌های عراقی علیه داعش را داشته است. پس از حمله داعش به عراق در ژوئن ۲۰۱۴، ایران به کمک عراق شتافته و به سازماندهی گروه‌های شیعی موجود یا جدید در مبارزه با داعش پرداخت (Nada, 2018).

در این فاز سه گروه شیعی در سال ۲۰۱۴ تحت «حشد الشعبی»^۲ متحد بودند: سپاه بدر، کتائب حزب‌الله، و عصائب اهل حق. این سه گروه که خود پیش‌تر در سوریه به مبارزه علیه گروه‌های تروریستی می‌پرداختند در عین حال که خود توسط حزب‌الله و مستشاران ایرانی برای مبارزه با تروریسم سازماندهی شده و آموزش دیده بودند، شبه‌نظامیان شیعی کوچک‌تری را تحت چتر حشد الشعبی سازماندهی و آموزش دادند. این فاز از منازعه با اعلان «سردار قاسم سلیمانی»، فرمانده سپاه قدس، مبنی بر پایان تروریسم داعش به سر آمد که در ۲۱ سپتامبر

1. Global Coalition against Daesh

2. Popular Mobilization Forces

۲۰۱۷، وعده داد: «در کمتر از سه ماه، پایان داعش و حکومت آن در این کره خاکی را اعلام خواهیم کرد و این پیروزی را در ایران و کل منطقه جشن خواهیم گرفت» (IRNA, 2017).

۱-۳-۲. فاز پنجم منازعه عراق: منازعه گروه‌های مسلح شیعی با نیروهای ائتلاف

با پایان کار داعش و برقراری ثبات نسبی در عراق و سوریه، ایالات متحده و دولت عراق خواهان انحلال گروه‌های شیعی شدند، اما این گروه‌ها، بر خلاف جیش‌المهدی که در ۲۸ آگوست ۲۰۰۸ منحل شد مخالف رها کردن تفنگ‌هایشان در مقابل اشغال‌گری خارجی هستند (Lipin & Hussein, 2019). از سال ۲۰۱۸، زنجیره‌ای از شورش‌ها به تحریک آمریکا رخ داد که به دفعات موجب به آتش کشیدن کنسولگری‌های ایران در بصره، کربلا و نجف شد. بعدها با برخورد راکت به منطقه سبز سفارت ایالات متحده در بغداد، این کشور گروه‌های طرفدار ایران را متهم کرد و با تهدید به تلافی، «پایان رسمی ایران!» را اعلام کرد. در ۲۷ دسامبر ۲۰۱۹، ایالات متحده کتائب حزب‌الله را به شلیک راکت به پایگاه آمریکا در کرکوک متهم کرده و در پاسخ به سایت‌های کتائب حزب‌الله در سوریه و عراق حمله کرد (Aljazeera, 2019 (D); Aljazeera, 2019 (C); Aljazeera, 2020). به‌طور کلی، روند غالب در این فاز رودرویی و درگیری گروه‌های مسلح شیعی با نیروهای ائتلاف تحت رهبری آمریکا است.

۱-۳-۳. فاز ششم منازعه عراق: منازعه ایران و آمریکا در عراق

این تنش‌ها در نهایت به ترور سردار سلیمانی و ابومهدی مهندس، معاون فرمانده حشد الشعبی، در ۳ ژانویه ۲۰۲۰ توسط آمریکا منتهی شد. در پاسخ، در ساعات اولیه ۸ ژانویه ۲۰۲۰، ایران ۲۲ موشک بالستیک به پایگاه‌های آمریکا در عین‌الاسد و اربیل شلیک کرد (Aljazeera, 2020). این منازعه واکنش گروه‌های مسلح شیعی را در پی داشت، از جمله «مقتدا صدر» در ۳ ژانویه ۲۰۲۰، جیش‌المهدی را مجدداً پس از نزدیک به یک دهه از انحلال آن فعال کرد (Hanly, 2020). در طرف مقابل، داعش از این ترور استقبال کرده و آن را «مداخله الهی» نامید

که به آنها اجازه بازسازی خود در عراق را می‌دهد و بعداً، در ۲ مه ۲۰۲۰ به مواضع حشدالشعبی در صلاح‌الدین حمله کرد (Fahey, 2020 & Ibrahim, 2020). به لحاظ حقوقی، پارلمان عراق در ۵ ژانویه ۲۰۲۰ طی قطعنامه‌ای از دولت خواست تا سربازان خارجی را از عراق اخراج کرده و درخواست کمک از ائتلاف به رهبری ایالات متحده را لغو کند (Aljazeera, 2020). در مارس ۲۰۲۰ کتائب حزب‌الله یک حمله راکتی علیه «پایگاه تاجی»، به تلافی ترور ابومهدی مهندس در ۳ ژانویه ۲۰۲۰، انجام داد (CISAC, Sep 2020).

۲. شخصیت حقوقی گروه‌های غیردولتی مسلح تحت حقوق بشردوستانه بین‌المللی

۲-۱. آمیزش شواهد تجربی و معیارهای حقوقی حقوق بشردوستانه بین‌المللی
با استنتاج از شواهد تجربی در قالب جدول زیر و با ملاحظه معیارهای حقوقی، طبقه‌بندی منازعه مسلحانه در هر فاز از منازعه عراق و سوریه قابل تبیین و تفسیر است.

جدول ۱. روندهای غالب و همراه منازعه عراق و سوریه

بعد مکانی	بعد زمانی	روند غالب در منازعه	روند همراه
منازعه عراق (۱)	فاز اول	منازعه ائتلاف تحت رهبری آمریکا با دولت عراق	منازعه گروه‌های مسلح با دولت عراق و نیروهای آمریکایی
	فاز دوم	منازعه گروه‌های غیردولتی مسلح با دولت عراق و با یکدیگر	
	فاز سوم	شورش ضد دولتی و سرکوب دولتی	
	فاز اول	شورش ضد دولتی و سرکوب دولتی	
منازعه سوریه	فاز دوم	منازعه گروه‌های غیردولتی مسلح با دولت سوریه و با یکدیگر	مداخله ایران به دعوت دولت سوریه
	فاز سوم	منازعه ائتلاف تحت رهبری آمریکا و ترکیه با دولت سوریه	جریان منازعه بین گروه‌های غیردولتی مسلح مداخله ایران و روسیه به دعوت دولت سوریه
	فاز چهارم	منازعه گروه‌های غیردولتی مسلح با دولت عراق و با یکدیگر	مداخله ایران و ائتلاف تحت رهبری آمریکا، به دعوت دولت عراق
منازعه عراق (۲)	فاز پنجم	منازعه گروه‌های مسلح شیعی با ائتلاف تحت رهبری آمریکا	مداخله ایران و ائتلاف تحت رهبری آمریکا، به دعوت دولت عراق
	فاز ششم	منازعه بین دولت ایران و ایالات متحده	منازعه گروه‌های مسلح شیعی با ائتلاف تحت رهبری آمریکا
			منازعه بین گروه‌های مسلح شیعی با داعش

با ملاحظه شواهد تجربی، معیارهای حقوقی «کنترل سراسری»^۱ و «رأی دادگاه تجدید نظر تادیچ»^۲ مبنای تحلیل قرار می‌گیرد که اشعار می‌دارد: «کنترلی که حقوق بین‌الملل لازم می‌دارد باید موجود تشخیص داده شود، هنگامی که یک دولت (یا در زمینه منازعه مسلحانه، طرف منازعه) نقشی در سازماندهی، هماهنگی یا برنامه‌ریزی اعمال نظامی گروه نظامی، علاوه بر تأمین مالی، آموزش و تجهیز یا تدارک پشتیبانی عملیاتی به آن گروه، داشته باشند» (United Nations, 1999: Para. 137). «رویه دولتی دیکته می‌کند که آستانه این کنترل سراسری بالا است و شواهد پشتیبان باید محکم باشد» (Arimatsu & Choudhury, 2014: 5). به عبارتی، صرف انتساب سیاسی ارتباط کنشگران در منازعه مسلحانه کفایت نکرده و معیارهای حقوقی می‌بایست مؤید آن ارتباط باشد که البته خود مبتنی بر شواهد تجربی و سیاسی در میدان منازعه است. بر اساس این ارتباط، طبقه‌بندی منازعات و بر اساس این طبقه‌بندی شخصیت حقوقی گروه‌های غیردولتی مسلح در منازعه عراق و سوریه قابل تبیین و تفسیر است.

۲-۲. طبقه‌بندی منازعه عراق و سوریه تحت حقوق بشردوستانه بین‌المللی

حمله ایالات متحده به عراق در سال ۲۰۰۳، به واسطه دارا بودن معیار حداقلی «توسل به زور یک‌جانبه یک دولت علیه دولت دیگر» مندرج در ماده ۲ مشترک، به‌عنوان «منازعه مسلحانه بین‌المللی» (آیاک)^۳ تحت حقوق بشردوستانه بین‌المللی قابل طبقه‌بندی است و این طبقه‌بندی تا سقوط رسمی دولت عراق غیرقابل بحث است (Geneva Conventions, 1949: Para. C, Art. 2 & Cameron, 2015: 1215). اما در این فاز نیز عناصری از «منازعه مسلحانه غیربین‌المللی» (نایاک)^۴ قابل مشاهده است که در آن میان تعقیب و گریز مقامات و افسران بعثی توسط نیروهای سپاه بدر و هدف‌گیری نیروهای آمریکایی توسط جیش‌المهدی قابل اشاره است. از

1. Overall Control

2. *Tadić Appeals Chamber Judgment*

3. International Armed Conflict (IAC)

4. Non-International Armed Conflict

منظری دیگر، مبارزه گروه‌های شیعی با ایالات متحده در این فاز می‌تواند به‌عنوان آیاک تفسیر شود که مستنتج از ماده ۱(۴) پروتکل الحاقی اول است^(۱). سقوط رژیم بعثی و تأسیس دولت جدید مورد حمایت ایالات متحده و ایران آیاک جاری را داخلی کرده و به نایاکی در فاز دوم منازعه عراق منجر شد که در اصطلاح «منازعه مسلحانه بین‌المللی داخلی شده»^۱ نامیده شده است (Arimatsu & Choudhury, 2014: 5)^(۲) در این نوع منازعه «یک آیاک جاری می‌تواند به نایاک تحول یابد ... [و آن هنگامی است که] حکومت کشوری که آیاک در آن جاری است با حکومت جدیدی جایگزین شده باشد که [(مطابق با اصول شناسایی یا مؤثر بودن)] به مداخله خارجی رضایت می‌دهد». در این فاز ایالات متحده همچنان در حال جنگ در عراق است، اما با رضایت دولت عراق و در پشتیبانی از آن. بر اساس رویکرد پذیرفته شده توسط «کمیته بین‌المللی صلیب سرخ»^۲ منازعه مسلحانه در شرایطی که دولت خارجی مداخله‌گر از دولت میزبان پشتیبانی می‌کند، غیر بین‌المللی باقی می‌ماند (Cameron, 2015: 1216).

پیچیدگی منازعه در این فاز در سیالیت اتحادها بین دولت‌ها و گروه‌های مسلح است. در این زمینه، آن‌طور که ادعا شده، ایالات متحده در حال پشتیبانی از دولت عراق در مبارزه با القاعده در عراق و متحدانش و در نقاطی از زمان علیه گروه‌های شیعی بود. از طرف دیگر، ایران دولت را در مبارزه با القاعده در عراق به‌طور مستقیم یا به واسطه گروه‌های شیعی که هم‌زمان متحد دولت نیز بودند، پشتیبانی می‌کرد. بر این اساس، نوعی از «اتحاد طبیعی» میان دولت عراق، ایالات متحده، ایران و گروه‌های شیعی در مقابل القاعده در عراق وجود داشت. بنابراین، مسئله برانگیز است اگر پشتیبانی از گروه‌های شیعی توسط ایران به‌عنوان آیاک به‌طور عام، یا «منازعه مسلحانه داخلی بین‌المللی شده»^۳، در نقاط منازعه دولت و ایالات متحده علیه گروه‌های شیعی، همانند درگیری با جیش‌المهدی در ۲۹ اوت ۲۰۰۷، تفسیر شود. هر چند جدای از این مسئله، تفسیر این موقعیت‌ها

1. Internalized IAC

2. International Committee of the Red Cross (ICRC)

3. Internationalized NIAC

به‌عنوان آیاک به درجه تناظر آن با معیار کنترل سراسری بستگی دارد. معیار کنترل سراسری می‌تواند تعیین‌کننده تأیید یا عدم تأیید پشتیبانی القاعده در عراق و گروه‌های جهادی توسط ترکیه، عربستان و دیگر کشورهای عربی باشد. و نیز در این زمینه، تغییر راهبرد نیروهای ایالات متحده در ۱۰ ژوئن ۲۰۰۷ برای تسلیح گروه‌های مسلح سنی برای مقابله با القاعده (Burns & Rubin, 2007)، گروه‌هایی که بعداً به منازعه با دولت عراق پرداختند، قابل آزمون است. اگر تناظر با معیارهای کنترل سراسری را در این وضعیت‌ها، و همچنین در مقابل، حمایت ایران از گروه‌های شیعه را مفروض بگیریم تناقض مداخله در حمایت از دولت و گروه‌های مخالف آن در نقاطی تحت حقوق بشردوستانه بین‌المللی مسئله است. در باب نایاک رخ داده در این فاز، اینکه یک منازعه در خود یک نایاک است یا به نایاک تحول یافته است، تأثیری در کاربست حقوق بشردوستانه بین‌المللی بر آن نخواهد داشت. بنابراین، آیاک داخلی شده با هدف کاربست حقوق بشردوستانه بین‌المللی خود یک نایاک است، اگرچه به لحاظ فرایندی متفاوت از آن است و البته از منظر روابط بین‌المللی، بر خلاف حقوق بشردوستانه بین‌المللی، این دو نه به لحاظ ماهوی و نه فرایندی یکسان نیستند.

در میدان نبرد عراق دوره بین ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۲ دوره گذار محسوب می‌شود که تفسیر خشونت رخ داده در آن به‌عنوان نایاک بحث‌انگیز است. آنچه به واقع در این فاز با خروج نیروهای آمریکا از عراق بین ۲۰۰۹ تا ۲۰۱۱ در جریان بوده، به‌عنوان خشونت‌های پراکنده قابل تعیین است^(۳)، امری که قابلیت کاربست حقوق بشردوستانه بین‌المللی بر آن را سؤال‌برانگیز می‌کند^(۴). اما در مقابل، در حالی که پروتکل الحاقی دوم قابلیت کاربست ندارد، این استدلال امکان‌پذیر است که نایاک، در آستانه ماده ۳ مشترک کنوانسیون‌های «ژنو»، در این فاز نیز در جریان بوده است^(۵). دستگیری و سرکوب رهبران شورشی اهل سنت توسط دولت در این فاز، به‌عنوان یک اقدام پیش‌گیرنده توسط نخست‌وزیر مالکی تفسیر شد که کاربست‌پذیری حقوق بشردوستانه بر آن سؤال‌برانگیز است. در اینگونه شرایط «هر گونه توسل به زور توسط مقامات دولتی تحت حکم‌فرمایی استانداردهای

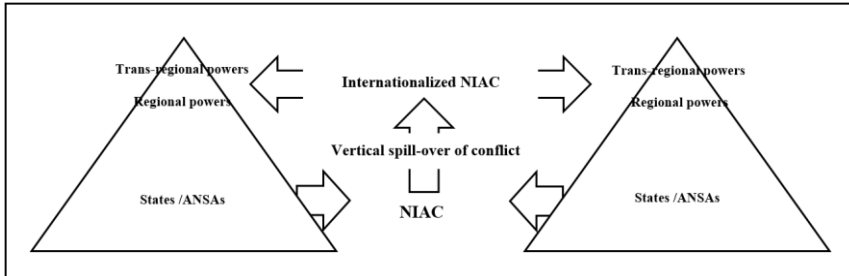
حقوق بشری خواهد بود که توسل به زور مرگبار را به دفاع از خود محدود می‌کند» (Arimatsu & Choudhury, 2014: 3).

تقریباً هم‌زمان با این فاز در عراق، یک شورش در فاز اول خشونت سوریه در مارس ۲۰۱۱ در جریان بود که کاربست‌پذیری حقوق بشردوستانه و یا حقوق بشر بر آن مشابه وضعیت اخیر در عراق است. دومین فاز خشونت در سوریه به‌طور غالبی به‌عنوان نایاک قابل تفسیر است و به لحاظ سیاسی اتحادها و ائتلاف‌ها در آن آشکارتر و مشخص‌تر از نایاک در عراق است. در این فاز ایالات متحده و متحدان منطقه‌ای آن به درجات متفاوت از گروه‌های مسلح مخالف دولت حمایت کرده و در طرف مقابل، ایران و متحدانش، به‌طور مستقیم یا به واسطه گروه‌های شیعی، از دولت پشتیبانی کرده‌اند. از آنجا که مداخله ایران در سوریه به دعوات رسمی دولت سوریه انجام گرفته، این مداخله نمی‌تواند به‌عنوان آیاک یا عمل موجد آن تفسیر شود، در طرف دیگر، پشتیبانی از گروه‌های مخالف دولت به وسیله ایالات متحده و متحدان منطقه‌ای آن تفسیر این مداخله به نایاک را زیر سؤال می‌برد. آنگونه که پیشتر شرح داده شد، شواهدی دال بر تأمین مالی، آموزش و تجهیز گروه‌های منشعب از القاعده و دیگر گروه‌های جهادی توسط ترکیه، عربستان سعودی، امارات متحده و برخی دیگر از کشورهای عربی متحد آمریکا وجود دارد که مداخله آنها در سوریه را پرده‌برداری می‌کند. بنابراین، به واقع عناصر آیاک در سوریه مشهودتر از فاز چهارم منازعه در عراق است، اما تناظر کامل آن با معیار کنترل سراسری مسئله‌برانگیز و قابل آزمون است.

تاریخ دقیق آغاز آیاک در سوریه بحث برانگیز است. از یک نظر، حمله هوایی ائتلاف به رهبری آمریکا به داخل سوریه در سپتامبر ۲۰۱۴ نامیدن آیاک بر آن را ایجاب نمی‌کند؛ زیرا بنا بر ادعای فاعلان، مواضع حکومت را هدف نگرفتند، اما از منظری قوی‌تر از آنجا که مداخله آنان با دعوت یا اجازه دولت سوریه نبوده، بلکه با واسطه اطلاع‌رسانی قبلی دولت عراق، علیه داعش و در پشتیبانی از به اصطلاح گروه‌های میانه‌رو و «واحدهای حافظ خلق کرد»^۱ که خود در مبارزه با

1. Kurdish People's Protection Units (YPG)

دولت سوریه بودند (2: CRS, 2019)، صورت گرفته می‌توان آن را آیاک خواند. در مقابل، مداخله روسیه در سوریه با رضایت و دعوت دولت سوریه صورت گرفت، اما نکته مسلم آن است که مداخله مستقیم ترکیه در سوریه در اوت ۲۰۱۶، با اعلان جنگ علنی به دولت سوریه، آیاک جاری در سوریه را بین‌المللی کرد^۱.



شکل ۲. مدل تبیینی نایاک بین‌المللی‌شده

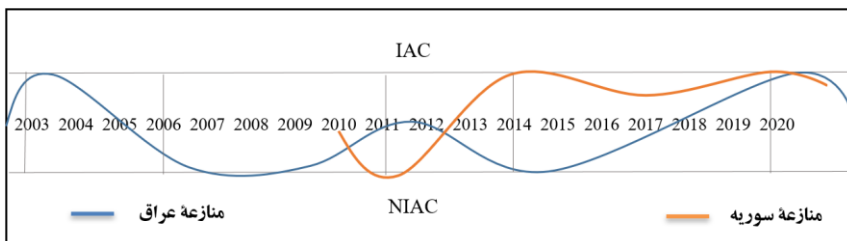
فاز چهارم منازعه در عراق در ژوئن ۲۰۱۴ با اعلام خلافت داعش در عراق و سوریه آغاز شد که نقطه عطفی در تعیین نایاک در این فاز است، زیرا تقریباً تمامی طرف‌ها با آن درگیر بودند. در این زمینه، ایران و متحدان آن، با رضایت و دعوت رسمی دولت عراق، پیش‌تاز مبارزه با داعش بودند. در طرف دیگر، در عین وجود شواهد مؤید نقش ایالات متحده و متحدان منطقه‌ای آن در شکل‌گیری و گسترش النصره و داعش، بعداً پس از ایران با مجوز دولت عراق علیه داعش اعلان جنگ کردند. مجوز مداخله خارجی علیه داعش از جانب دولت عراق موجب یک نایاک در عراق شد که در آن ایران و گروه‌های مسلح شیعی متحد آن از یک طرف، و ائتلاف علیه داعش از طرف دیگر در حال مبارزه با داعش بودند.

در فاز پنجم منازعه عراق، نایاک، به‌عنوان روند غالب منازعه، به صورت درگیری بین گروه‌های مسلح شیعی با نیروهای ائتلاف تحت رهبری آمریکا، تا ۳ ژانویه ۲۰۲۰ نیز تداوم یافت و در این نقطه ترور سردار سلیمانی توسط ایالات متحده آغاز فاز ششم منازعه در عراق است که ماهیت منازعه در آن قابل بحث است. به لحاظ تجربی، این

1. Internationalized NIAC

منازعه یک آیاک بین ایالات متحده و ایران است، اما از منظری دیگر، می‌تواند به‌عنوان نایاک نیز تفسیر شود. این تفسیر مبتنی بر تلقی ایالات متحده از سردار سلیمانی به‌عنوان فرمانده سپاه قدس، به‌عنوان یک گروه غیردولتی مسلح است^(۶) و در واکنش، معامله متقابل ایران در تلقی نیروی نظامی ایالات متحده در غرب آسیا به‌عنوان گروه تروریستی است (Sputnik News, 8 Jan 2020). ورای تفاسیر سیاسی، به‌واقع آنچه رخ داد یک نایاک بین‌المللی شده بین ایران و ایالات متحده^(۷)، و هم‌زمان با آن یک نایاک که گروه‌های مسلح شیعه، به ویژه کتائب حزب‌الله با ترور ابومهدی المهندس توسط ایالات متحده در آن درگیر شدند، بود.

یک امر تعیین‌کننده در طبقه‌بندی منازعه در فاز ششم «مصوبه پارلمان عراق در ۵ ژانویه ۲۰۲۰ است که از دولت می‌خواهد تا سربازان خارجی را از کشور اخراج و درخواست کمک از ائتلاف به رهبری ایالات متحده را لغو کند...». بر این اساس، احتساب برخورد ایالات متحده و گروه‌های غیردولتی مسلح شیعی، مانند راکت‌باران پایگاه‌های نظامی آمریکا به وسیله این گروه‌ها (Smith, 2020) و حملات هوایی به این گروه‌ها توسط ایالات متحده در مارس ۲۰۲۰ (Johnson & Kube, 2020)، به‌عنوان نایاک دشوار است، زیرا دیگر اراده و رضایتی برای مداخله خارجی ائتلاف به رهبری آمریکا از جانب دولت وجود ندارد (Rasheed & Aboulenein, 2020). ضمن اینکه، بر اساس ماده ۱ (۴) پروتکل اول الحاقی به کنوانسیون‌های ژنو، مبارزه این گروه‌ها با ایالات متحده در این شرایط مبارزه علیه *اشغال‌گری خارجی* و در نتیجه آیاک قابل محاسبه است (Additional Protocol I, 1977: Art. 1 (4)).



شکل ۳. نمودار تجربی _ تفسیری از نوسان منازعه غالب بین آیاک و نایاک در عراق و سوریه

۲-۳. استنتاج شخصیت حقوقی گروه‌های غیردولتی مسلح درگیر در منازعه

عراق و سوریه

شخصیت حقوقی گروه‌های غیردولتی مسلح می‌تواند تحت «حقوق بشر بین‌المللی»^۱، «حقوق کیفری بین‌المللی»^۲، و «حقوق بشردوستانه بین‌المللی» مطالعه شود که از میان آنها حقوق بشردوستانه بین‌المللی به‌طور خاص در شرایط منازعه مسلحانه قابل‌کاربست است (Arimatsu & Choudhury, 2014: 3). تحت حقوق بشردوستانه، منازعه به آياک و نياک قابل تقسيم است. بر اساس ماده ۲ مشترک کنوانسیون‌های ژنو یک آياک «هنگامی وقوع می‌یابد که یک دولت به‌طور یک جانبه از زور مسلحانه علیه دولت دیگر استفاده کند» (Cameron, 2015: 1215)^۳. بنابراین، گروه‌های مسلح شخصیتی تحت حقوق بشردوستانه قابل‌کاربست بر آياک ندارند، مگر با تفسیر موسع در موارد تحت ماده ۱ (۴) پروتکل الحاقی اول. نکته اساسی در شخصیت حقوقی گروه‌های غیردولتی مسلح تحت حقوق بشردوستانه ماده ۳ مشترک کنوانسیون‌های ژنو است که حداقلی از مراقبت بشردوستانه را به طرف‌های درگیر در نياک ديکنه کرده است (Green, 2000: 44)^۴. کلمه «طرف»^۵ در ماده ۳ مشترک به هر دو دولت، شامل دولت میزبان یا دولت خارجی مداخله‌گر، و گروه غیردولتی مسلح ارجاع دارد. شخصیت گروه‌های مسلح تحت ماده ۳ مشترک سؤال برانگیز به نظر می‌رسد، زیرا تنها دال بر برخی تعهداتی است که به وسیله «طرف‌های متعاقد عالی»^۶، یعنی دولت‌ها، بر گروه‌های مسلح، به‌عنوان «مفعول»^۷، نه «موضوع»^۸ کنوانسیون‌های ژنو، ديکنه شده است. در مقابل، در یک تفسیر موسع، قابل استدلال است که هر دو «طرف» منازعه مقید به مقررات این ماده شده و از آنجا که دولت‌های متنازع نیز در معامله با

1. International Human Rights Law (IHRL)

2. International Criminal Law (ICL)

3. Party

4. High Contracting Parties

5. Object

6. Subject

گروه‌های غیردولتی مسلح مقید به این مقررات و تعهدات شده‌اند، آنچه به‌عنوان تعهدات دولت‌های متنازع مقرر شده، در عمل هم‌زمان دربردارنده و موجد حقوقی ضمنی برای گروه‌های مسلح متنازع است.

بعداً در سال ۱۹۷۷ پروتکل الحاقی دوم مستقیماً و ماده ۱ (۴) پروتکل الحاقی اول، به واسطه تفسیر موسع، تعهدات حقوقی گروه‌های غیردولتی مسلح را مورد ملاحظه قرار دادند. بر خلاف ماده ۳ مشترک، پروتکل الحاقی دوم، بر اساس ماده ۱ (۱) این پروتکل، تنها بر نایاک بین یک دولت و گروه‌های مسلح قابل کاربست است، و نه چنین است مابین گروه‌های مسلح (Additional Protocol II, Art. 1(1) (1977)). ماده ۱ (۴) پروتکل الحاقی اول مقرر می‌دارد که «منازعات مسلحانه‌ای که در آن مردم در حال مبارزه علیه سلطه استعماری، اشغال خارجی یا رژیم‌های نژادپرست هستند منازعات بین‌المللی تلقی می‌شوند» (Additional Protocol I, 1977: Art. 1 (4)).

جدول ۲. شخصیت گروه‌های غیردولتی مسلح تحت حقوق بشردوستانه بین‌المللی قابل کاربست در عراق

Phases	Type of conflict	Legal personality of armed groups under applicable IHL in:
First phase	IAC- NIAC alongside	IAC (Article 1 (4) of API); NIAC (CA3 and APII)
Second phase	NIAC (Internalized IAC)	NIAC (CA3 and APII)
Third phase	Internal disturbances and tensions (Article 1 (2) APII)	NIAC (questionable); Non-IHL (IHRL and ICL)
Fourth phase	NIAC	NIAC (CA3 and APII)
Fifth phase	NIAC (The legitimate foreign interventions)	NIAC (CA3 and APII)
Sixth phase	IAC (Internationalized NIAC); NIAC alongside	NIAC (CA3); NIAC (APII: questionable); IAC (Article 1 (4) of API: questionable).

بر اساس جدول ۲، در منازعه عراق، شخصیت حقوقی گروه‌های غیردولتی مسلح تحت حقوق بشردوستانه بین‌المللی، به قرار زیر، قابل تفسیر است:

۱. فاز اول: ماده ۲ مشترک کنوانسیون‌های ژنو: آياک بين ايالات متحده و دولت عراق؛ ماده ۱ (۴) پروتکل الحاقی اول: آياک بين گروه‌های مسلح شيعه و نیروهای آمریکایی، به‌عنوان اشغالگر خارجی؛ ماده ۳ مشترک کنوانسیون‌های ژنو و پروتکل الحاقی دوم: نایاک بين گروه‌های مسلح، مانند سپاه بدر و رژیم صدام حسين. بنابراین، در این فاز، شخصیت حقوقی گروه‌های غیردولتی مسلح تحت ماده ۳ مشترک و پروتکل الحاقی اول و دوم قابل توجه است.

۲. فاز دوم: ماده ۳ مشترک کنوانسیون‌های ژنو: آیاک داخلی شده بین گروه‌های مسلح و دولت تحت حمایت ایران و ایالات متحده، و بین گروه‌های مسلح، مانند گروه‌های شیعه و القاعده در عراق؛ پروتکل الحاقی دوم: منازعه بین دولت و گروه‌های مسلح.

۳. فاز سوم: شخصیت حقوقی گروه‌های مسلح درگیر تحت حقوق بشر بین‌المللی و حقوق کیفری بین‌المللی قابل توجه است؛ در این فاز قابلیت کاربست حقوق بشردوستانه محل بحث است.

۴. فاز چهارم: ماده ۳ مشترک: در نایاک بین دولت، تحت پشتیبانی ایران و ائتلاف علیه داعش، و داعش، و مابین گروه‌های مسلح، مانند نایاک بین گروه‌های شیعه و داعش؛ پروتکل الحاقی دوم: در نایاک بین دولت و گروه‌های مسلح.

۵. فاز پنجم: ماده ۳ مشترک: در نایاک بین نیروهای ائتلاف و گروه‌های مسلح شیعی، مانند کتائب حزب الله، و مابین گروه‌های مسلح، مانند نایاک بین گروه‌های شیعی و داعش؛ پروتکل الحاقی دوم: در نایاک بین دولت و گروه‌های مسلح.

۶. فاز ششم: ماده ۳ مشترک: در نایاک بین دولت و داعش، بین گروه‌های مسلح شیعه و داعش، و در حمله به ابومهدی المهندس و به‌طور قابل بحثی سردار سلیمانی، به‌عنوان فرمانده سپاه قدس؛ پروتکل الحاقی دوم: در نایاک بین دولت، و گروه‌های مورد اشاره و همچنین، در حمله ذکر شده به وسیله ایالات متحده؛ ماده ۱ (۴) پروتکل الحاقی اول: در آیاک بین نیروهای آمریکایی و گروه‌های مسلح شیعه، پس از تصمیم پارلمان عراق برای اخراج سربازان خارجی^(۹).

جدول ۳. شخصیت گروه‌های غیردولتی مسلح تحت حقوق بشردوستانه بین‌المللی قابل کاربست در منازعه

سوریه

Points	Type of conflict	Legal personality of armed groups under applicable IHL in:
First phase	Internal disturbances and tensions (Article 1 (2) of APII)	Non-IHL (IHL and ICL)
Second phase	NIAC	NIAC (CA3 and APII)
Third phase	IAC- NIAC alongside	NIAC (CA3 and APII)- IAC (Article 1 (4) of API: relative)

بر اساس جدول ۳، در میدان نبرد سوریه، شخصیت حقوقی گروه‌های مسلح درگیر تحت حقوق بشردوستانه بین‌المللی، به قرار زیر، قابل تفسیر است:

۱. فاز اول: شخصیت حقوقی گروه‌های مسلح تحت حقوق بشر بین‌المللی و حقوق کیفری بین‌المللی قابل ملاحظه است، نه حقوق بشردوستانه بین‌المللی.
۲. فاز دوم: ماده ۳ مشترک: در نایاک بین دولت، تحت پشتیبانی ایران و روسیه، و گروه‌های منشعب از القاعده، مانند جبهه النصره و داعش، و بین این گروه‌ها و گروه‌های مسلح شیعی؛ پروتکل الحاقی دوم: در نایاک بین دولت و گروه‌های منشعب از القاعده.

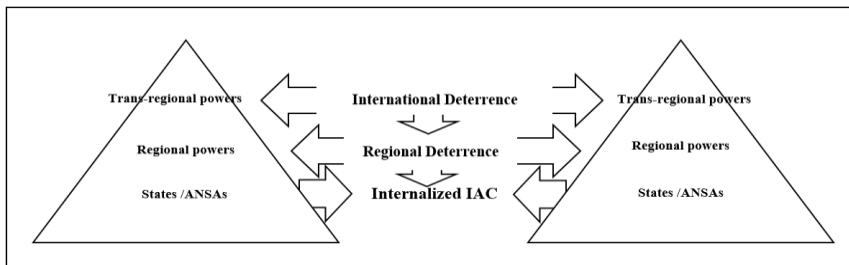
۳. فاز سوم: ماده ۳ مشترک: در نایاک بین دولت و گروه‌های منشعب از القاعده و بین این گروه‌ها و گروه‌های مسلح شیعی؛ پروتکل الحاقی دوم: در نایاک بین دولت و گروه‌های منشعب از القاعده؛ ماده ۱ (۴) پروتکل الحاقی اول: در آیاک بین گروه‌های غیردولتی مسلح، مانند گروه‌های شیعی و کردی، و خارجی. بر این اساس، استقرار نیروهای ایالت متحده در سوریه در اکتبر ۲۰۱۵ و بعداً ورود مستقیم ترکیه به جنگ در ۲۴ اوت ۲۰۱۶ می‌تواند اشغالگری خارجی تفسیر گردد (CRS, 2020: 3).

شخصیت حقوقی گروه‌های غیردولتی مسلح تحت حقوق بشردوستانه بین‌المللی در عراق و سوریه به ماهیت منازعه در هر فاز بستگی دارد؛ بنابراین، بسته به طرف‌های متنازع و رضایت دولت به مداخله خارجی، ماهیت منازعه به «آیاک»، «نایاک» و «آیاک _ نایاک در کنار هم» تقسیم می‌شود که در آن شخصیت حقوقی گروه‌های غیردولتی مسلح متنازع می‌تواند به‌طور نسبی تحت ماده ۳ مشترک، پروتکل الحاقی دوم و یا ماده ۱ (۴) پروتکل الحاقی اول مورد ملاحظه واقع شود. همچنین، معیار کنترل سراسری می‌تواند به‌طور قابل بحثی ماهیت منازعه در عراق و سوریه را متأثر کند، اما تعیین قطعی آن در هر فاز به پژوهش‌های تجربی جداگانه مفصل برای هر فاز نیاز دارد.

۲-۴. تبیین سیاسی از آیاک داخلی شده به‌عنوان مدخل بازطبقه‌بندی منازعات مسلحانه

آیاک داخلی شده می‌تواند متفاوت از روایت حقوقی آن تعریف شود و از منظر این تحلیل گسترده‌تر، این نوع منازعه می‌تواند به‌گونه‌ای تفسیر شود که به خاطر

مشارکت و یا حمایت دولت‌های خارجی از طرف‌های منازعه، حداقل در بخشی دارای ویژگی بین‌المللی است. از این منظر، رقابت بین دولت‌های خارجی در سرزمین دولت ثالث به صورت منازعه بروز می‌یابد که در آن هر یک یا طرف گروه‌های غیردولتی مسلح و یا دولت میزبان را می‌گیرند. به لحاظ علی، هزینه بالای مادی و غیرمادی جنگ‌های مستقیم سنتی برای دولت‌ها، آنان را به داخلی کردن منازعات خود در میدانی خارج از سرزمین‌های خود سوق داده و بدین‌منظور گروه‌های غیردولتی مسلح به‌عنوان ابزار منازعه عمل می‌کنند و از آنجا که این منازعه در درون مرزهای یک دولت رخ می‌دهد، خصوصیت داخلی دارد و زمینه اجتماعی منازعه از پیش در آن فراهم بوده است. در سطح بین‌المللی، این منازعه نتیجه عملکرد «بازدارندگی مستقیم»^۱ جهانی و یا منطقه‌ای بین قدرت‌های رقیب بوده و به همین منظور گروه‌های غیردولتی مسلح به‌عنوان نوعی از «سوپاپ اطمینان»^۲، جهت بازدارندگی طرفین از برخورد مستقیم، عمل می‌کنند.



شکل ۴. مدل واقعی آیاک داخلی‌شده

از این منظر، منازعات داخلی می‌تواند به واقع از رقابت‌های ژئوپلیتیکی قدرت‌های جهانی و منطقه‌ای ناشی شده باشد. در اینجا گروه‌های مسلح، حداقل در گستره‌ای مشخص، به‌عنوان نمایان‌دول درگیر عمل می‌کنند. اگر بپذیریم که منازعه عراق و سوریه حداقل در بخش‌هایی تحت این منظر رخ داده است، با توسل به معیار

1. Direct Deterrence

2. Safety Valve

کنترل سراسری، مسئله طبقه‌بندی منازعه و قابلیت کاربست حقوق بشردوستانه بر آن در بخش‌هایی آشکار می‌شود. در این شرایط، آیا داخلی‌شده نه یک نایاک، که یک آیاک خواهد بود، زیرا منازعه در اصل بین دولت‌هایی است که از کنشگران دیگر، شامل گروه‌های غیردولتی مسلح، به‌عنوان نایبانی در جهت دستیابی به اهداف ژئوپلیتیکی خود استفاده می‌کنند.

اما آنچه تصدیق معیار کنترل سراسری را در عراق، و با درجه‌ای پایین‌تر در سوریه، دشوار می‌سازد کمبود داده‌های تجربی از روابط کنشگران در منازعات است؛ زیرا دولت‌های درگیر در جنگ نیابتی از این جهت به واسطه گروه‌های غیردولتی مسلح عمل می‌کنند تا نقش خود، به‌عنوان طرفی از منازعه را پنهان و به تبع انکار کنند. به‌هرحال، این نوع منازعه ارزنده پژوهش جداگانه بوده و بدین وسیله، کشف ارتباطات پنهان‌شده بین دولت‌ها و گروه‌های مسلح متنازع می‌تواند به بازطبقه‌بندی منازعات مسلحانه؛ از جمله در عراق و سوریه، منتهی شود.

نتیجه‌گیری

پژوهشگران حقوق بین‌الملل عمدتاً به شخصیت حقوقی بین‌المللی نگاهی متن‌محور، مبتنی بر تفسیر مضیق از حقوق بین‌الملل مدون و عرفی، داشته‌اند؛ مسئله‌ای که پویایی گسترش شخصیت حقوقی به کنشگران غیردولتی را محدود به متن کرده و با دیدگاهی بسیط از متن حقوقی به برخورداری یا برخوردار نبودن گروه‌های غیردولتی مسلح از شخصیت حقوقی بین‌المللی می‌رسند. زیست رویکرد دورن‌رشته‌ای در متن حقوقی گروه‌های مسلح را کنشگرانی بسیط و واحد در نظر گرفته و بر این مبنا شخصیت آنها را تفسیر می‌کند. در مقابل، رویکرد بینارشته‌ای مطروحه علاوه بر متن حقوقی، زمینه تجربی و سیاسی را نیز مورد ملاحظه قرار داده و از مدخل سیاست و روابط بین‌الملل به استنتاج شخصیت گروه‌های غیردولتی مسلح تحت حقوق بشردوستانه بین‌المللی می‌پردازد.

دست‌آورد این رویکرد بینارشته‌ای سیالیت شخصیت حقوقی گروه‌های مسلح است. به عبارتی، شخصیت حقوقی این گروه‌ها با ملاحظه زمینه میدان منازعه، قابل استنتاج از متن حقوق بشردوستانه بین‌المللی است. بر این اساس، حکم مطلق

به برخورداری یا برخوردار نبودن گروه‌های غیردولتی مسلح از شخصیت حقوقی جای خود را به زمینه‌مندی شخصیت حقوقی این گروه‌ها تحت حقوق بشردوستانه بین‌المللی می‌دهد؛ اگرچه این زمینه‌مندی تجربی و سیاسی تنها به واسطه تأییدپذیری از معیارهای حقوقی تعیین‌کننده خواهد بود. این معیارهای حقوقی که به واقع نقش صافی شخصیت‌بخشی داشته یکی طبقه‌بندی منازعات بوده و دیگری کنترل سراسری که خود تعیین‌بخش به طبقه‌بندی منازعات نیز هست.

بر این اساس، شخصیت حقوقی گروه‌های غیردولتی مسلح در منازعه عراق و سوریه در فازهای مختلف نسبی و سیال است و آن به واسطه طبقه‌بندی منازعات تحت حقوق بشردوستانه بین‌المللی است، اما معیار کنترل سراسری، در صورت آزمون‌پذیری تجربی زمینه منازعه، امری است که با افزایش دقت نظر در انتسابات می‌تواند بازطبقه‌بندی منازعات و به تبع شخصیت حقوقی گروه‌های غیردولتی مسلح را در فازهای مختلف منازعات مسلحانه سبب شود. دستاورد این پژوهش این است که ضمن طرح سیالیت شخصیت حقوقی گروه‌های مسلح تحت حقوق بشردوستانه بین‌المللی، حالات محتمل و متغیر آن را در تناظر با معیار کنترل سراسری بررسی و تحلیل کرده است، اما اطلاق در این زمینه را به پژوهش‌های آتی وامی‌گذارد، و از این رو می‌تواند دستورکارهای پژوهشی چندی در بر داشته باشد. لذا دستاورد دیگر پژوهش، قابلیت استنتاج دستورکارهای پژوهشی بینارشته‌ای چند از آن است که به تدقیق فزاینده شخصیت حقوقی گروه‌های غیردولتی مسلح تحت حقوق بشردوستانه بین‌المللی تعیین می‌بخشد. این دستاوردها مؤید مفید بودن رویکرد بینارشته‌ای، بین روابط بین‌الملل به عنوان مدخل، و حقوق بشردوستانه بین‌المللی به عنوان واسطه است.

پی‌نوشت‌ها

۱. «وضعیت‌های مورد ارجاع در پاراگراف قبل مشتمل است بر منازعات مسلحانه‌ای که در آن افراد در حال مبارزه علیه سلطه استعماری و *اشغال‌گری خارجی* و علیه رژیم‌های نژادپرست برای حق تعیین سرنوشت خود هستند، آنگونه که در منشور ملل متحد و اعلامیه اصول حقوق بین‌الملل مربوط به روابط دوستانه و همکاری میان دولت‌ها مطابق با منشور ملل متحد، مندرج شده است» (Additional Protocol I, Art. 1 (4)).

۲. «میلانویک» معتقد است که «منازعه تنها زمانی از آیاک به نایاک منتقل خواهد شد که: ۱. رژیم قدیمی کنترلش را بر بخش غالب کشور از دست داده باشد ... (عنصر منفی)؛ رژیم جدید کنترلش را بر بخش قابل توجهی از کشور برقرار کرده باشد ... (عنصر مثبت)؛ ۳. رژیم جدید به شناسایی بین‌المللی گسترده دست یابد (عنصر خارجی)» (Milanovic, 2011: 3).

۳. Refer to: Council on Foreign Relations, <https://www.cfr.org/timeline/iraq-war> & The New York Times, <https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/interactive/2010/08/31/world/middleeast/20100831-Iraq-Timeline.html?src=tptw>.

۴. در رابطه با شدت مقتضی برای تحقق منازعه مسلحانه ماده ۱ (۲) پروتکل الحاقی دوم تصریح می‌کند که «این پروتکل نباید بر شرایط اختلالات و تنش‌های داخلی، از قبیل شورش‌ها، اقدامات انفرادی و پراکنده خشونت‌آمیز، و اقدامات دارای ماهیت مشابه دیگر، به گونه‌ای که منازعه مسلحانه نباشد، به کار بسته شود» (Additional Protocol II, 1977, Art. 1 (2)).

۵. کمیته بین‌المللی صلیب سرخ در نظر تفسیری بر ماده ۱ (۲) پروتکل الحاقی دوم تصریح می‌کند که «در واقع، پروتکل تنها بر منازعاتی با درجه مشخصی از شدت به کار بسته می‌شود و زمینه کاربست مشابهی با ماده ۳ مشترک که در همه شرایط منازعه مسلحانه غیر بین‌المللی به کار بسته می‌شود، ندارد» (ICRC, Commentary on Protocol II, Art. 1 (2), p. 1448).

۶. Refer to: U.S Department of State, <https://www.state.gov/foreign-terrorist->

organizations/.

۷. سردار سلیمانی در سفر خود به عراق، بنا بر قول نخست وزیر «عادل عبدل مهدی»، به عنوان نماینده رسمی ایران، نه عضو گروه غیردولتی مسلح، مأمور به تحویل پیام دیپلماتیک ایران به نخست‌وزیر عراق در رابطه با عربستان سعودی بوده است (Middle East Monitor, 2020)

۸. «کنوانسیون حاضر باید بر همه موارد جنگ اعلام شده یا هر منازعه مسلحانه دیگری که ممکن است بین دو طرف متعاهد عالی یا بیشتر رخ دهد، حتی اگر وضعیت جنگ به وسیله یکی از آنها مورد پذیرش نباشد، به کار بسته شود. کنوانسیون همچنین می‌بایست به همه موارد اشغال بخشی یا کلی سرزمین یک طرف متعاهد عالی، حتی اگر اشغال‌گری مذکور با مقاومت مسلحانه‌ای روبه‌رو نشود، به کار بسته شود» (Geneva Conventions, 1949, C. Art. 3).

۹. «در مورد منازعه مسلحانه فاقد ویژگی بین‌المللی جاری در سرزمین یکی از طرف‌های متعاهد عالی، هر طرف منازعه می‌بایست مقید به موارد حداقلی زیر باشد ...» (Geneva Conventions, 1949, C. Art. 3).

۱۰. این مورد می‌تواند محل بحث باشد، زیرا ماهیت تصمیم مأخوذه قابل تفسیر است.

منابع و مآخذ

- ایروانی، امیرسعید (۱۳۸۸). «عملیات آمریکا در عراق و تأثیر آن بر ایران». *فصلنامه روابط خارجی*. س ۱. ش ۲. تابستان. صص ۱۵۳-۱۶۳.
- سردارنیا، خلیل‌الله و رسول صفی‌زاده (۱۳۹۷). «خاورمیانه پساداعش؛ کاهش یا استمرار خشونت‌های بنیادگرا». *فصلنامه روابط خارجی*. س ۱۰. ش ۳۹. پاییز. صص ۱۵۳-۱۸۲.
- یوسفی‌راد، ابراهیم و فرهاد درویشی سه‌تلانی (۱۳۹۸). «تحلیل مقایسه‌ای مبانی واقع‌گرایانه در راهبرد کلان سیاست خارجی دولت آمریکا (۲۰۰۲-۲۰۲۰)». *فصلنامه روابط خارجی*. س ۱۱. ش ۴۳. پاییز. صص ۱۶۱-۱۹۵.
- Äijälä, A. L. (2016). How Is ISIS Funded. Final Thesis, Tallinn University of Technology, Department of International Relations.
- Aljazeera. 14 October 2017. ISIL weapons traced to US and Saudi Arabia , <https://www.aljazeera.com/news/2017/12/isil-weapons-traced-saudi-arabia-171214164431586.html>.
- Aljazeera. 8 Apr 2019 (A). US labels Iran's elite Revolutionary Guard Corps a 'terror group' ,<https://www.aljazeera.com/news/2019/04/designates-iran-elite-irgc-terrorist-organisation-trump-190408141756166.html>.
- Aljazeera. 8 Apr 2019 (B). Iran responds in kind to Trump's IRGC 'terrorist' designation ,<https://www.aljazeera.com/news/2019/04/iran-responds-kind-trump-irgc-terrorist-designation-190408172250785.html>.
- Aljazeera. 28 December 2019 (C). Iraq rocket attack kills US contractor, wounds military personnel ,<https://www.aljazeera.com/news/2019/12/iraq-rocket-attack-kills-contractor-wounds-military-personnel-191227235352530.html>.
- Aljazeera. 29 December 2019 (D), US targets pro-Iran militia bases in Iraq, Syria raids ,<https://www.aljazeera.com/news/2019/12/strikes-target-pro-iran-militia-bases-iraq-syria-191229181320656.html>.

- Aljazeera. 31 December 2019 (E). Protesters storm US embassy compound in Baghdad, <https://www.aljazeera.com/news/2019/12/iraqi-protesters-attempt-storm-embassy-baghdad-191231090526066.html>.
- Aljazeera. 9 January 2020. US-Iran tensions :Timeline of events leading to Soleimani killing ,<https://www.aljazeera.com/news/2020/01/iran-tensions- timeline-events-leading-soleimani-killing-200103152234464.html>
- Arimatsu, L & ,Choudhury, M. (2014). The legal classification of the armed conflicts in Syria, Yemen and Libya .Chatham House.
- Burns, J. F., Rubin, A. J., Cave, D & ,Oppel Jr, R. A. (2007). US Arming Sunnis in Iraq to Battle Old Qaeda Allies. *New York Times*, A1. <https://www.nytimes.com/2007/06/11/world/middleeast/11iraq.html>.
- Cameron ,Lindsey. 2015. The Updated Commentary on the First Geneva Convention – A New Tool for Generating Respect for International Humanitarian Law ,International Review of the Red Cross, 97 (900).
- CBS News. 10 February 2015. 20,000 foreign fighters flock to Syria ,Iraq to join terrorists ,<https://www.cbsnews.com/news/ap-20000-foreign-fighters-flock-to-syria-iraq-to-join-terrorists/>.
- Chivers, C. J & ,Schmitt, E. (2013). Arms airlift to syria rebels expands, with aid from CIA. *The New York Times*, 24 ,<https://www.nytimes.com/2013/03/25/world/middleeast/arms-airlift-to-syrian-rebels-expands-with-cia-aid.html>.
- Chivers, C. J & ,Schmitt, E. (2013). Saudis step up help for rebels in Syria with Croatian arms. *The New York Times*, 25 , <https://www.nytimes.com/2013/02/26/world/middleeast/in-shift-saudis-are-said-to-arm-rebels-in-syria.html>.
- Clinton, Hillary. 29 April 2009. YouTube, Congressman Adam Schiff (D-CA) Questions Secretary of State Hillary Clinton, YouTube , <https://www.youtube.com/watch?v=PtUdSHMqKgk>.
- Congressional Research Service (CRS). January 2019 .Syria Conflict Overview: 2011-2018, 23.
- Congressional Research Service (CRS). 12 February 2020. Syria Conflict Overview: Overview and U.S. Response.
- Council on Foreign Relations, The Iraq War: 2003 –2011, <https://www.cfr.org/timeline/iraq-war>.

- Defense Security Cooperation Agency. 5 December 2013. News Release, Subject: The Kingdom of Saudi Arabia – Tube-Launched, Optically-Tracked Wire-Guided 2A/2B Radio-Frequency (RF) Missiles, Transmittal No. 13-57.
- Department of Defense. October 2012. Freedom of Information Division, Subject: Former-Libya Military Weapons Shipped to Syria via Port of Benghazi, Libya.
- Fahey, Ryan. 10 January 2020. ISIS welcomes the death of Iran's Qaseem Soleimani and declare it an act of 'divine intervention' that will let them regroup in Iraq, Mail Online ,<https://www.dailymail.co.uk/news/article-7874033/ISIS-welcome-death-Irans-Qaseem-Soleimani.html>.
- Farrell, S. (2007). Sadr Suspends His Militia's Military Operations. *New York Times* ,<https://www.nytimes.com/2007/08/30/world/middleeast/30sadr.html>.
- Fulton, W., Holliday, J & ,Wyer, S.(2013). *Iranian strategy in Syria* .AEI's Critical Threats Project.
- Geneva Conventions. 12 August 1949. Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War.
- Gold, Z & ,Faber, P. G.(2017) *Al-Qaeda-Syria (AQs): An Al-Qaeda Affiliate Case Study* .Center for Naval Analyses Arlington United States.
- Green ,L. C.(2018). *The contemporary law of armed conflict* .Manchester University Press.
- Hanly, Key, 5 January 2020, Op-Ed: Muqtada al-Sadr reactivates his Mahdi Army in Iraq, Digital Journal ,<http://www.digitaljournal.com/news/politics/op-ed-muqtada-al-sadr-reactivates-his-mahdi-army-in-iraq/article/564681>.
- Hersh, S. M. (2014). The red line and the rat line. *The London Review of Books*, 17.
- Hosenball, M. (2012). Exclusive: Obama authorizes secret US support for Syrian rebels. *Reuters, August, 1*.
<https://www.reuters.com/article/us-usa-syria-obama-order-idUSBRE8701OK20120802>.
- Ibrahim, Arwa. 2 May 2020. ISIL attack kills Hashd al-Shaabi forces in Iraq, Aljazeera ,<https://www.aljazeera.com/news/2020/05/isil-attack-kills-hashd-al-shaabi-forces-iraq-reports-200502021705978.html>.

- ICRC, Commentary on the First Geneva Convention, 2nd edition.
- ICRC, Commentary on Protocol II of the Geneva Conventions.
- International Committee of the Red Cross.(1997). Protocols Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949: Resolutions of the Diplomatic Conference: Extracts from the Final Act of the Diplomatic Conference . International Committee of the Red Cross.
- ICRC, Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and Relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), 8 June 1977.
- Iraqeye. 11 March 2016. Liwa Zainebiyoun :Syria's Pakistani Fighters , <https://iraqeye.wordpress.com/2016/03/11/liwa-zainebiyoun-syrias-pakistani-fighters/>.
- IRNA. 22 September 2017. Daesh to end in less than 3 months: General Soleimani ,<https://en.irna.ir/news/82672911/Daesh-to-end-in-less-than-3-months-General-Soleimani>.
- Johnson, Alex, and Courtney Kube. 13 March 2020. U.S .launches strike on the group that attacked a coalition base in Iraq, NBC News , <https://www.nbcnews.com/news/world/u-s-launches-strikes-group-attacked-coalition-base-iraq-n1157426>.
- Kajjo, Sirwan & Mehdi Jedinia .2March 2019. Report: Iran Forming All-Syrian Militia in Syria ,<https://www.voanews.com/extremism-watch/report-iran-forming-all-syrian-militia-syria>.
- Karouny, M. (2013). Shi'ite fighters rally to defend Damascus shrine. Reuters, March, 3 ,<http://www.dailystar.com.lb/News/Middle-East/2013/Mar-04/208671-shiite-fighters-rally-to-defend-damascus-shrine-of-sayyida-zeinab.ashx#axzz2obKzDANANl>.
- Kirdar, M. J. (1993). Al Qaeda in Iraq. *Case Study*,(1).
- Lapaš, D.(2006) " Rat protiv terorizma "i koncept međunarodnog subjektiviteta. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 56 (6),1709-1739.
- Lewis, J. D.(2013). Al-Qaeda in Iraq resurgent: The breaking the walls campaign, part I .Institute for the Study of War.
- Lipin, Michael, Rikar Hussein. 22 September 2019 .Pro-Iran Shiite Militias in Iraq Expanding Despite Iraqi Leaders' Efforts to Curtail Them, Voa News ,<https://www.voanews.com/middle-east/voa-news-iran/pro-iran-shiite-militias-iraq-expanding-despite-iraqi-leaders-efforts>.

- Milanovic, Marco. 1 September 2011. How to Qualify the Armed Conflict in Libya?, EJIL: Talk!, Blog of the European Journal of International Law, ejiltalk.org/how-to-qualify-the-armed-conflict-in-libya/
- Middle East Monitor. 6 January 2020. PM: Iran's Soleimani was in Iraq to discuss relations with Saudi ,<https://www.middleeastmonitor.com/20200106-pm-irans-soleimani-was-in-iraq-to-discuss-relations-with-saudi/>
- Muir, J. (2017). Islamic state: Raqqa's loss seals rapid rise and fall. *BBC News*, 17 ,<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-35695648>.
- Nada, G.(2018) .Part 1: Iran's Role in Iraq. Wilson Center , <https://www.wilsoncenter.org/article/part-1-irans-role-iraq>.
- Neumann, Peter R. January 26, 2015. Foreign fighter total in Syria/Iraq now exceeds 20,000; surpasses Afghanistan conflict in the 1980s, The International Centre for the Study of Radicalisation (ICSR) , <https://icsr.info/2015/01/26/foreign-fighter-total-syriairaq-now-exceeds-20000-surpasses-afghanistan-conflict-1980s/>.
- Pars Today. 18 February 2018. President Masum lauds Iran's effective role in Iraq's stability ,https://parstoday.com/en/news/iran-i76831-president_masum_lauds_iran's_effective_role_in_iraq's_stability
- Pollack , K. M. (2013). The Fall and Rise and Fall of Iraq. *July*, 30, 2013.
- Porter, Gareth. 5 January 2017. Behind the real US strategic blunder in Syria, Middle East Eye ,<https://www.middleeasteye.net/opinion/behind-real-us-strategic-blunder-syria>.
- Porter, G. (2017). How America Armed Terrorists in Syria. *The American Conservative*, 22 ,<https://www.theamericanconservative.com/articles/how-america-armed-terrorists-in-syria/>
- Portmann, R.(2010). *Legal personality in international law* (Vol. 70). Cambridge University Press.
- Rasheed, Ahmad & Ahmed Aboulenein. 5 January 2020 .Iraqi parliament backs government push to expel foreign troops ,<https://www.reuters.com/article/us-iraq-security-parliament/iraqi-parliament-backs-government-push-to-expel-foreign-troops-idUSKBN1Z407Z>.
- Reuters .15 December 2011. Timeline: Invasion, surge, withdrawal; U.S. forces in Iraq ,<https://www.reuters.com/article/us-iraq-usa-pullout/timeline-invasion-surge-withdrawal-u-s-forces-in-iraq->

idUSTRE7BE0EL20111215.

Reuters. 9 March 2014. Iraqi PM Maliki says Saudi ,Qatar openly funding violence in Anbar ,<https://www.reuters.com/article/us-iraq-saudi-qatar/iraqi-pm-maliki-says-saudi-qatar-openly-funding-violence-in-anbar-idUSBREA2806S20140309>.

Schneider, T.(2018). FATEMIYOUN DIVISION: AFGHAN FIGHTERS IN THE SYRIAN CIVIL WAR .Middle East Institute.

Smith, Patrick and Associated Press. 14 March 2020 .Rockets hit coalition military base in Iraq, injuring 5, NBC News , <https://www.nbcnews.com/news/world/rockets-hit-coalition-military-base-iraq-injuring-5-n1158886>.

Smyth ,Phillip. 12 August 2013. Hizballah Cavalcade: Breaking Badr, The New Season :Confirmation of the Badr Organization's Involvement in Syria.

<https://yallasouriya.wordpress.com/2013/08/12/hizballah-cavalcade-breaking-badr-the-new-season-confirmation/>.

Sputnik News. 8 January 2020. The IRGC statement following the missile attacking to Ain al-Assad American base ,<https://ir.sputniknews.com/iran/202001085694039>.

Sullivan, M.(2014). *Hezbollah in Syria* .Institute for the Study of War.

Taylor ,Adam. 7 October 2014. Behind Biden's gaffe lie real concerns about allies' role in rise of the Islamic State, The Washington Post, <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2014/10/06/behind-bidens-gaffe-some-legitimate-concerns-about-americas-middle-east-allies/>.

The Baghdad Post. 19 February 2018. Masum lauds Iran over its role in Iraq , <https://www.thebaghdadpost.com/en/story/23919/Masum-lauds-Iran-over-its-role-in-Iraq>.

The Guardian. 5 December 2010 (A). US embassy cables: Struggle for Iraq, Classified by Ambassador Christopher R. Hill, <https://www.theguardian.com/world/us-embassy-cables-documents/226620>.

The Guardian. 5 December 2010 (B). WikiLeaks cables: Saudi Arabia rated a bigger threat to Iraqi stability than Iran, Simon Tisdall , <https://www.theguardian.com/world/2010/dec/05/wikileaks-cables-saudi-meddling-iraq>.

- The Guardian. 11 August 2016. Donald Trump: 'President Obama is the founder of Isis' – video ,<https://www.theguardian.com/us-news/video/2016/aug/11/donald-trump-president-obama-is-the-founder-of-isis-video>.
- The New York Times, Timeline of Major Events in the Iraq War , <https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/interactive/2010/08/31/world/middleeast/20100831-Iraq-Timeline.html?src=tpw>.
- The Telegraph, Turkish Government co-operated with al-Qaeda in Syria, says former US ambassador ,<https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/turkey/11093478/Turkish-government-co-operated-with-al-Qaeda-in-Syria-says-former-US-ambassador.html>
- United Nations. 15 July 1999. International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991, Case No. IT-94-1-A.
- United States. President (2001-2009: Bush) & ,Bush, G. W.(2008). Agreement between the United States of America and the Republic of Iraq on the withdrawal of United States Forces from Iraq and the organization of their activities during their temporary presence in Iraq .White House.
- U.S Department of State, Foreign Terrorist Organizations, <https://www.state.gov/foreign-terrorist-organizations/>
- Waschefort ,G. (2011). The pseudo legal personality of non-state armed groups in international law: notes and comments. *South African Yearbook of International Law*, 36 (1),226-236.
- Worster, W. T. (2016). Relative international legal personality of non-state actors. *Brook. J. Int'l L.*, 42 ,207
- WikiLeaks. 30 December 2009. TERRORIST FINANCE: ACTION REQUEST FOR SENIOR LEVEL ENGAGEMENT ON TERRORISM FINANCE, https://wikileaks.org/plusd/cables/09STATE131801_a.html.
- WikiLeaks. 27 September 2014. Congrats ,<https://wikileaks.org/podesta-emails/emailid/3774>.